

PANAIT ISTRATI

CODIN

CIULINII BĂRĂGANULUI

Prefață, fișă biobibliografică și
referințe critice de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

CUPRINS

<i>Prefață</i> (Lucian Pricop)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	12
<i>Referințe critice</i>	14
<i>Notă asupra ediției</i>	23

CODIN

O noapte în bălți	27
Codin	37
Kir Nicola.....	93

CIULINII BĂRĂGANULUI

I.....	125
II	129
III	135
IV	140
V.....	146
VI	151
VII.....	156
VIII.....	161
IX	169
X.....	174
XI	179
XII.....	185
XIII.....	191
XIV.....	199

RESUSCITAREA ROMANTISMULUI

Scriitorul-vagabond

Pentru a înțelege aventura destinului unui scriitor cu vocație de călător credem că sunt necesare câteva elemente de biografie. De altfel, viața lui Panait Istrati, al cărui nume înregistrat la naștere (pe 10/22 august 1884, la Brăila) este Gherasim Istrate, este marcată de irepetabil. Fiu natural al unui negustor și contra-bandist grec, Gheorghios Valsamis, și al unei spălătorese, Joița Istrate, își petrece copilăria în satul mamei, Baldovinești. Absolvă patru clase la școala primară „Tudor Vladimirescu“ din Brăila (1897, după ce se reînscrisese de trei ori în clasa întâi), câștigându-și apoi existența ca băiat de prăvălie, plăcintar, vânzător într-o băcănie, ucenic la atelierile docurilor, zugrav. Setea de noi experiențe îl conduce până pe meleagurile Egiptului (1907-1909). Intră în contact cu mișcarea muncitorească și debutează în *România muncitoare* cu articolul *Hotel Regina* (1906). Din 1916 pleacă în Occident, ducând o viață boemă, schimbând mereu ocupațiile. Cutreieră Elveția, ajunge la Paris, iar la Nisa încearcă să se sinucidă (3 ianuarie 1921). Poartă o corespondență asiduă cu Romain Rolland, la insistențele căruia își redactează, în limba franceză, primele povestiri. Tot datorită lui Romain Rolland publică în revista *Europe* (numărul din 15 august 1923) *Kyra Kyralina*, apărută în volum un an mai târziu (1924). Larga audiență de critică și de public a acesteia va însoți și volumele următoare. Scrierile aparținând anilor 1922-1926 și 1931-1935 sunt organizate în

ciclurile cuprinzând istorisirile, copilăria, adolescența și viața lui Adrian Zograffi. Din primul ciclu fac parte *Kyra Kyralina*, *Oncle Anghel* (1924), *Les haïdoucs* (I-II, 1925-1926); al doilea este alcătuit din *Codine* (1925); al treilea cuprinde volumul *Mikhaïl* (1927); ultimul înglobează *La maison Thuringer* (1933), *Le bureau de placement* (1933), *Méditerranée* (1934-1935). Beneficiind de liantul unui personaj-martor, care îndeplinește, pe rând, rolurile de narator, protagonist sau simplu ascultător, povestirile se iscă, firesc, unele din altele, în cea mai bună tradiție a marilor povestitori. Scrie cu dezinvoltură proză, unele dintre acestea nefiind incluse în cicluri: *La famille Perlmutter* (1927), *Le refrain de la fosse*. *Nerrantsoula* (1927), *Les chardons du Baragan* (1928), *Tsatsa Minnka* (1931). Pentru că propria viață are statutul unui voiaj haotic, ghidat de plăcerile experiențelor de cunoaștere nemijlocită, își spune propria poveste în volume autobiografice: *Trecut și viitor* (1925), *Mes départs* (1928), *Pour avoir aimé la terre* (1930). Paralel cu tipărirea la editurile franceze, cărțile sale sunt publicate și în țară, unele în transpunerea autorului însuși. În 1925 și 1929 stă câteva luni în patrie. Vizitează URSS (1927-1929), publicând apoi volumul *Vers l'autre flamme* (*Confession pour vaincus*, 1929). Călătorește prin Grecia în compania lui Nikos Kazantzakis. În 1930 se reîntoarce definitiv în țară. Atitudinea lui de independență, expusă în eseul *L'homme qui n'adhère à rien* (1933), îi atrage, atât aici, cât și peste hotare, vehemente contestări. În schimb, exceptând unele reacții violent negatoare din presa românească, opera „vagabondului-scriitor“, revendicat de două literaturi, marchează, după expresia lui Romain Rolland, „un succes universal“.

Răpus de tuberculoză, Panait Istrati a încetat din viață în dimineața zilei de 16 aprilie 1935 la locuința sa din București, str. Paleologu nr. 3. Vestea morții sale s-a răspândit cu repeziciune în lume, primele necrologuri apărând chiar de a doua zi, în ziarele marilor capitale ale lumii. În după-amiaza zilei în care a murit s-a deschis testamentul scriitorului, redactat la 7 iunie 1933. Se cerea printre altele ca medicii să constate cu multă atenție decesul. Se mai cerea de asemenea să fie înmormântat lângă mama sa la Brăila,

fără dric și fără niciun fel de ceremonie religioasă. Ideea de a fi înmormântat în Cimitirul săracilor, unde se afla mama sa, era de neconceput. Primarul Capitalei de atunci a aprobat două locuri la Cimitirul Belu, unde ulterior a fost reînmormântată și mama sa. De la locuința sa, până la cimitir a fost transportat cu un car acoperit cu scoarțe românești tras de patru boi albi într-o zi rece, mohorâtă. Coșciugul a fost scos din Capelă pe la orele patru după amiaza și depus pe o mică estradă înconjurată de peste o mie de persoane. După ce corul a intonat câteva cântece s-au ținut patru cuvântări oficioase. Au vorbit: Prefectul Județului Brăila, Păstorel Teodoreanu, ca reprezentat al Societății Scriitorilor Români, Ion Sîngiorgiu din partea PEN Clubului Român. Adunarea de doliu a fost filmată, de asemenea și discursurile au fost înregistrate, pentru jurnalul de actualități al cinematografeiei. Au mai asistat câțiva foști miniștri, trei generali, un prinț și corespondenți ai agențiilor de presă. Dintre scriitori, ziarele menționau prezența următorilor: Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mircea Eliade, AL. Rosetti, Demostene Botez, Ion Minulescu, Petre Pandrea, N.D. Cocea, Alexandru Philippide, Șerban Cioculescu și alții. Un țăran gârbovit, care nu era altul decât unchiul său *Moș Dumitru*, personaj în romanele sale, aducea crucea simplă de lemn pe care era scris: „Panait Istrati 1884 – 1935“.

Între social și liric

Așa cum evocam în excursul nostru biobibliografic, *Les Chardons du Bărăgan* a apărut în *La Revue de Paris* din 1 mai – 1 iunie 1928. În același an s-a publicat în volum la Editura Bernard Grasset beneficiind de o receptare entuziastă. Maestrul și promotorul francez al lui Istrati, Romain Rolland, îi scria într-o epistolă din 21 iulie 1928: „Am terminat de citit *Ciulinii Bărăganului*. O carte măreață. De la un capăt la altul. Dar mai ales începutul care este epic. Cea mai cu miez, cea mai desăvârșită din tot ceea ce ai scris. Măiestrie absolută. Niciodată stilul dumitale n-a fost atât de pur, de sobru și de viguros în evocare.“

După șase ani de la apariție, Panait Istrati a intenționat să-și traducă el însuși romanul în limba română, dar agravarea stării sănătății l-a împiedicat să realizeze acest lucru. A putut traduce doar primul capitol, publicându-l în gazeta *Pământul*, din Călărași, în numărul din 6 iulie 1934. După încă nouă ani, Alexandru Talex a tradus și restul romanului, care a apărut la Editura Modernă, în 1943, cu o prefață de Perpessicius, care atenționa: „O privire sumară ar putea așeza *Ciulinii Bărăganului* în rândul acelei literaturi sociale, legată de evenimentul răscoalelor țărănești din 1907.“ Într-adevăr, o lectură care oferă o grilă unică – aceea a romanului social – este profund eronată.

Titlul metaforic al romanului adăunează valori susceptibile să intre în construcția simbolică a ciulinilor care devin simultan: simbolul vegetal, simbolul spiritual, simbolul mișcării opus inerției, simbolul protestului social, simbolul memoriei...

Așezând contrastiv romanul lui Istrati cu produsele de gen ale contemporanilor, Perpessicius afirma că: „*Ciulinii Bărăganului* nu este un roman social, pentru că Panait Istrati n-a urmărit un studiu al așezărilor agrare și al condițiilor ce aveau să ducă, în mod fatal, la răscoale, așa cum a încercat, într-un plan redus, Duiliu Zamfirescu în *Tănase Scatiu* și au izbutit domnii Liviu Rebreanu și Cezar Petrescu în romanele lor. *Ciulinii Bărăganului* e un roman simbolic, așa cum sunt mai toate cărțile lui Panait Istrati.“

Atmosfera densă de nostalgie care cuprinde întinsele câmpii ale Bărăganului istratian este în acord cu acea simplitate patetică a stilului său care transformă textul într-o carte despre candoarea copilăriei și adolescenței, despre capacitatea omului de a se mira esențial în fața mutațiilor majore ale existenței.

Ciulinii Bărăganului are în opera lui Panait Istrati condiția de cea mai poetică dintre povestirile sale, romantică și implicit tributară lirismului și reveriei. Este, într-o simplificare propusă Eugen Simion, un elogiu al călătoriei, al migrației pe fundalul unui spectacol natural halucinant.

Un autentic veritabil

Trăind un atașament profund față de valorile spirituale și refuzând compromisul, pe care îl plasează în aceeași categorie, imposibil de acceptat, cu banalitatea și mărginirea cotidiană care conduc spre grotesc și inacceptabil, Istrati face o mitizare a valorilor artisticului, moralității, justiției. Liniile definitorii ale destinului istratian sunt hamletiene. Istrati a crezut cu fervoare în misiia culturală pe care o are de împlinit în lume, așa cum a înfruntat și decăderea lumii, aflate în iremediabil proces de putrefacție.

Sinceritatea lui Panait Istrati se revelează în această pagină de confesiuni, care este în esență o admirabilă definiție a demersului său literar:

„Singur și sprijinindu-mi coatele la fereastră visez câteodată ore întregi. Și nu e bine. Deoarece visul este mult mai concret când se sprijină pe stâlpii puternici ai amintirilor. Și cunosc foarte puține lucruri despre trecutul îndepărtat al Egiptului. Nu este de vină timpul care mi-a lipsit să studiez, ci imposibilitatea de a reține faptele. Creierul meu se împotrivesc oricărui ajutor care vine din cărți. Dacă mama mea m-ar fi înscris la liceu, eu aș fi fost o mediocritate uimitoare. În vreme ce, așa cum sunt, nu maimuțăresc pe nimeni și nu îndrăznesc să zbor către înălțimi care cer aripi pe care nu le posed. În schimb, apreciez orice fărâmbă de adevăr, care arde, ca fierul înroșit, inima mea inșaiabilă. Sunt un foc care arde de dorințe. Pământul și viața nu vor fi niciodată prea mari, pentru ceea ce eu pot să simt. O cârțiță incandescentă – în definitiv, iată ce sunt.“

Și nu e nimic mai lipsit de autenticitate decât încercarea de a face lecturi intransigente ideologic pentru texte literare. De aceea romantismul lui Istrati este unul necondiționat de apartenența la vreo mișcare de grup cultural ci însăși afazia literarului militant.

Lucian Pricop